

СЪДИЙСКИ ВЕСТНИК

Издание на Съюза на съдиите в България

статии

коментари

новини

преглед на съдебната практика

кн. 4/2012 г.

СЪЮЗ НА СЪДИИТЕ В БЪЛГАРИЯ

СЪДИЙСКИ ВЕСТНИК

Издание на Съюза на съдиите в България

СЪДИЙСКИ ВЕСТНИКЪ

Органъ на Сдружението на българските сждии

периодично издание
година I, книжка 4
октомври – декември 2012 г.

СТАТИИ

КОМЕНТАРИ

НОВИНИ

преглед на съдебната практика

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА НРАВСТВЕН ДЪЛГ

Стоян Ставру*

1. Приложно поле на чл. 55, ал. 2 ЗЗД

Съгласно разпоредбата на чл. 55, ал. 2 ЗЗД не може да иска връщане онзи, който съзнателно е изпълнил един свой нравствен дълг. Правилото на чл. 55, ал. 2 ЗЗД *се прилага* за случаите на *получаване без правно основание* (чл. 55, ал. 1, предл. 1 ЗЗД). В този смисъл е Постановление № 1 от 28.V.1979 г. по гр. д. № 1/79 г., Пленум на ВС, посветено на въпросите на неоснователното обогатяване, в което се посочва, че нравственият дълг е правно основание за размятане на имуществени блага между правните субекти и изключва кондикционните претенции (искането за възстановяване на неоснователно обогатяване) само в случаите, попадащи в първото предложение на чл. 55, ал. 1 ЗЗД, а именно: при получаване на нещо без основание. Ето и самият текст на постановлението:

„От систематическото място на нормата на чл. 55, ал. 2 ЗЗД се вижда, че тя може да се отнесе само към уредените в първата алинея случаи, но не и към чл. 59, ал. 1 ЗЗД. Освен това, логически е невъзможно да е налице изпълнение на нравствен дълг в случаите на отпаднало или неосъществено основание. Съзнателно изпълнение на нравствен дълг, само по себе си, е основанието на престацията, а при втората и третата хипотеза на чл. 55, ал. 1 ЗЗД основанието е друго, но даденото може да се иска обратно, защото то или е отпаднало, или не е могло да бъде осъществено. Затова следва да се приеме, че въпросът за съзнателно изпълнение на нравствен дълг може да се разглежда само в случаите на начална липса на основание.“

Разпоредбата на чл. 55, ал. 2 ЗЗД *не се прилага*, когато *правно основание за получаването е съществувало, но е отпаднало* (чл. 55, ал. 1, предл. 3 ЗЗД) или *е било очаквано, но не се е осъществило* (чл. 55, ал. 1, предл. 2 ЗЗД). Наличието на отпаднало/очаквано правно основание, въз основа или с оглед на което е получено „нещото“, според ВС изключва нравствения характер на даването, а съответно и приложението на чл. 55, ал. 2 ЗЗД. След като основанието, с оглед на което страните са осъществили имущественото размятане, е било правно основание (отпаднало/очаквано), то то не е било нравствено. Нравственият дълг може да служи като основание за имуществено размятане (получаване)

---

* Доктор по гражданско и семейно право.

само в случаите, когато липсва правно основание (правно задължение, правоотношение) за това разместване. Ако такова правно основание е съществувало, но е отпаднало или ако е било очаквано, но не се е осъществило, полученото подлежи на връщане, тъй като е извършено с оглед на правно основание, а не в изпълнение на нравствен дълг.

Разпоредбата на чл. 55, ал. 2 ЗЗД не намира приложение, според ВС и „в случая, когато за едно лице съществува законно задължение да изпълни нещо, а изпълнението се извършва от друго, незадължено или само създадено лице (курсив авт.). Така, когато установеното със закон задължение за даване на издръжка бъде изпълнено от лице, което не е задължено да я дава напълно или частично, то има основание да иска от другите законно задължени лица заплащането на даденото“¹. В разглеждания случай съществува правно основание за получаването на съответното благо („нещо“), макар че то се дължи не от този, който го е дал, а от трето лице. Налице е изпълнение на чуждо задължение (чл. 73 ЗЗД), което не обогатява получилия облагата (тъй като последният е кредитор за нея и има правно основание за получаването ѝ), а лицето, което дължи даването ѝ (тъй като последният е длъжник и има правно задължение за даването ѝ)². Определящо за приложението на чл. 55, ал. 1 ЗЗД е не дали

---

¹ Вж. също Решение № II-125 от 10.11.2009 г. на ОС - Бургас по гр. д. № 413/2009 г., 2-ри възз. гр. с-в, в което е посочено следното: „Съгласно чл. 55, ал. 2 ЗЗД, не може да иска връщане на даденото онзи, който съзнателно е изпълнил свой нравствен дълг. Когато се установи съзнателно изпълнение на нравствен дълг, тогава даденото не е без основание и не може да се претендира връщането му. Съзнателното изпълнение на нравствения дълг представлява в случая основание. Тези положения не намират място, когато за едно лице съществува законно задължение да изпълни нещо, а изпълнението се извършва от друго, незадължено или само създадено лице. Така, когато установеното със закон задължение за даване на издръжка бъде изпълнено от лице, което не е задължено да я дава напълно или частично, то има основание да иска от другите законно задължени лица заплащането на даденото“. Тук попадат и случаите, когато издръжката на децата е дадена от техните баба и дядо, вместо от родителите им, които са законово задължени за даването на издръжка на децата си.

² В този смисъл вж. Решение № 1226 от 7.07.1955 г. на ВС по гр. д. № 2439/1955 г., IV г. о.: „Вярно е, че тя (ищцата – бел. авт.), като давала тази издръжка, е изпълнявала едно свое законно и нравствено задължение, обаче съдът неправилно се е позовал на чл. 55, ал. 2 ЗЗД, за да отхвърли иска. В случая ищцата не може да иска връщането на това, което е дала в изпълнение на своя нравствен дълг, от този, на когото го е дала, т. е. от децата си, но не и от този бащата на децата, който също е бил длъжен да дава издръжка на последните и който, като не я е давал, се е обогатил неоснователно във вреда на ищцата. Съдът неправилно е приел, че последната не могла да иска връщането на това, което е дала за издръжката както от децата, така и от бащата, защото разпоредбите на чл. 55 ЗЗД се отнасят до връщане на полученото без основание, но от този, който го е получил, а тук бащата нищо не е получил и затова спрямо него има приложение чл. 59 ЗЗД. Той е длъжен да върне на ищцата това, с което се е обогатил без основание.

е налице основание за даване от солвенса³, а основание за получаване от аксепиенса⁴. След като последният е имал право да получи облагата, той ще може да я задържи – да запази настъпилото в негова полза имуществено разместване, а солвенсът ще разполага с възможността да търси по реда на чл. 59 ЗЗД възстановяване на даденото от лицето, чието задължение е било погасено в резултат на даването (в случай на платена издръжка, той ще може да насочи претенцията си към лицето, което дължи издръжката)⁵.

2. Кога е налице нравствен дълг?

В посоченото по-горе Постановление № 1 от 28.V.1979 г. по гр. д. № 1/79 г., Пленумът на ВС е отбелязал ограничителното приложение на разпоредбата на чл. 55, ал. 2 ЗЗД с оглед предпазливостта на съдебната практика да разпознава нравствени задължения, които са основание за настъпването на разместване в имуществото на правните субекти⁶. В този контекст е и *препоръката* на ВС за по-честото прилагане на разпоредбата на чл. 55, ал. 2 ЗЗД: „При приложението на чл. 55, ал. 2 ЗЗД следва да се има предвид, че обществото се развива стремително не само в областта на икономиката. Променят се и се развиват в прогресивна насока и взаимните отношения между хората. В тези отношения се утвърждават началата на хуманност и отзивчивост. Съдебният акт трябва да помага за възпитание на гражданите в същия дух. Затова, когато се поддържа, че е дадено нещо без основание, необходимо е да се изясни дали не е налице съзнателно изпълнение на нравствен дълг и когато се констатира, че извършилият престацията е съзнавал при изпълнението моралното си задължение, даденото не следва да се присъжда обратно“.

Опит да се дефинира *понятието* за нравствен дълг можем да открием в Решение № 51 от 16.X.1974 г. по н. д. № 43/74 г., ОСНК, постановено с оглед обезщетяването на вреди, настъпили в резултат на

³ Кредиторът по правоотношението за възстановяване на неоснователно настъпилата имуществена размяна.

⁴ Длъжникът по правоотношението за възстановяване на неоснователно настъпилата имуществена размяна (получилият без основание).

⁵ Вж. също Решение № 1598 от 8.IX.1959 г. на ВС по гр. д. № 4812/59 г., III г. о., където се приема, че даването цялостна издръжка само от едно от лицата, задължено по закона да дават такава, създава за същото правото на обратен иск срещу останалите за това, с което те са се обогатили, като не са изпълнили законното си задължение.

⁶ Ето каква е точната формулировка на ВС: „Съдилищата прилагат твърде ограничително тази норма, като отдават значение предимно на обективната констатация, че едно лице е получило нещо от друго без основание, а не се отчита, че ако престацията е извършена съзнателно и в съгласие с изискванията на морала, тя не е лишена от основание. Съзнателното изпълнение на нравствения дълг представлява в случая основание.“

непозволено увреждане: „Нравствени са задълженията за полагане грижи от близките по отношение на техните болни или стари съпруг, деца, родители или други роднини. *Нравственият дълг произтича от брака, родството или осиновяването и се извежда от общия принцип на социалистическия морал за взаимопомощ между членовете на семейството* (курсив – авт.).

Именно наличието на брак, родство или осиновяване между солвенса и аксепиенса, е определящият белег за разпознаването на нравствен дълг и в останалите случаи, когато съдилищата прилагат разпоредбата на чл. 55, ал. 2 ЗЗД. Така, например в Решение № 332 от 10.11.2008 г. на ВКС по гр. д. № 219/2008 г., 5-членен състав, ГК, се признава съществуването на *синовен нравствен дълг* за даване на издръжка на родителите, а в Решение № 643 от 14.III.1973 г. по гр. д. № 2533/72 г., I г. о. - за *съпругеско нравствено задължение* за полагане на грижи за другия съпруг⁷. Посочената съдебна практика, изискваща съществуването на правна връзка на брак, родство или осиновяване между солвенса и аксепиенса, която да е обусловила настъпилото имущественото разместване, значително стеснява приложното поле на понятието за нравствен дълг. Такава правна връзка липсва, например между мъжа, който дава издръжка на дете, което смята за свое, без биологичната връзка между тях да е установена правно (чрез произхода на детето от бащата). Замества ли в случая биологичната връзка правната такава? Правна връзка, от описания по-горе тип, липсва и между необходимия наследник и заветника, в чиято полза първият изпълнява нарушаващо запазената му част завещателно разпореждане. В тази връзка може да бъде поставен въпросът: представлява ли изпълнение на нравствен дълг изпълнението на отменено по чл. 30, ал. 1 ЗН завещание⁸ от страна на необходим наследник (например син), разглеждащ отмененото завещание като последна воля на своя наследодател (своя баща), която

---

⁷ Положените грижи за починалия в конкретния случай съпруг се определят от съда като „естествено, нравствено задължение преди всичко за съпругата. Затова, съделителката, като е положила такива, не е спестила разходи на другия съделител, за да се оправдае присъждането на претендираната сума или на каквато и да е друга такава“.

⁸ Под „изпълнение на завещанието“ имам предвид даването на съответния предмет на завещанието в полза на лицето, определено като заветник, след като самото завещание е отменено по реда на чл. 30, ал. 1 ЗН. Преди това посоченото действие би представлявало даване въз основа на правно основание – съществуващото завещателно разпореждане, което е валидно правно основание до евентуалната му отмяна в резултат от уважаването на конститутивния иск по чл. 30, ал. 1 ЗН. Ако обаче необходимият наследник предостави предмета на вече отмененото по реда на чл. 30, ал. 1 ЗН завещание в полза на лицето, което е било посочено като заветник от наследодателя, то ще представлява и това негово действие изпълнение на нравствено задължение?

моралът изисква да бъде изпълнена и в случаите, когато тя накърнява запазената му по закон част? Предвид ограничителната съдебна практика, възприета при прилагането на чл. 55, ал. 2 ЗЗД, бихме могли да предположим отрицателния отговор на така поставения въпрос. Струва ми се, обаче, че въпросът относно границите на нравствения дълг изисква значително по-широка обществена и теоретична дискусия, която би могла да се ориентира към едно по-широко понятие за нравствен дълг.

Като пример за изпълнение на нравствен дълг съдебната практика посочва и заплащането на *„разходите за погребение и за струвания“*. Когато те са извършени в съгласие с изискванията на морала, те не са лишени от основание, дори и когато между платилото ги лице и починалия е съществувал договор за издръжка и гледане и той е бил развален с обратна сила⁹. По повод на друг случай, съдебната практика приема, че разходите за погребение *„е нормално да се заплатят от най-близкия сродник“*¹⁰, в конкретния случай – сина на починалата, а не от нейната сестра. В същото решение се приема, че не е нравствен дълг за сестрата на починалата заплащането на консумативи на относително висока стойност: разходите за болногледачка, разноските за ток, вода, телефон и парно: *„Изпълнение на нравствен дълг би могло да се счете полагането на грижи за болната ѝ сестра, а не заплащане на консумативи на относително висока стойност - в случая е налице неоснователно обогатяване“*¹¹.

Изпълнението на нравствен дълг е основание за получаване на облагата и изключва претенцията за неоснователно обогатяване (към пострадалия), но *не изключва* искането за обезщетяване (към делинквента) на причинени, в резултат от деликта, вреди, изразяващи се в извършването на разходи от солвенса (близък на пострадалия), в резултат от съзнателно изпълнение на нравствен дълг. В този смисъл в съдебната практика се посочва, че когато *„нуждата от грижи възникне при непозволено увреждане от виновното поведение на трети лица, ако тя е необходима и по естеството си налага близките да напуснат работа или да вършат нещо*

⁹ Вж. Решение от 10.10.2001 г. на РС - Дулово по гр. д. № 69/2001 г., ГК.

¹⁰ Вж. Решение № II-125 от 10.11.2009 г. на ОС - Бургас по гр. д. № 413/2009 г., 2-ри възз. гр.

с-в

¹¹ В контекста на това разрешение би могло да се предположи, че няма да се разглежда като изпълнение на нравствен дълг и изпълнението от единия съпруг на лично задължение на другия съпруг за заплащане на парична сума с *„относително висока стойност“*. Правното задължение за взаимопомощ между съпрузите е свързано с полагането на взаимни фактически грижи, а не със заплащане на личните задължения на другия съпруг. Ето защо, изпълнението на лично задължение на другия съпруг е изпълнение на чужд дълг и даденото подлежи на възстановяване по правилата на неоснователното обогатяване.

извън обичайното, пострадалият при непозволено увреждане не може да задължи близките си, вместо причинителя на вредите, да му дават помощ и да се грижат за него. В такъв случай, той има право на иск по чл. 345 ЗЗД за тези вреди, които произтичат от нуждата за чужда помощ, против причинителя на увреждането, защото вредите са пряка и непосредствена последица на увреждането. За да се уважи искът, обаче, трябва разходите да са били необходими и действително да са направени чрез плащане на лицата, даващи помощта. Ако няма плащане, обезщетението за имуществени вреди се присъжда на третите лица или близките, които са полагали грижите за увредения. Същите, макар физически да не са пострадали от деликта, пак са пряко увредени. От гледище на социалистическия морал, не може да се иска от близките да изоставят своя роднина и да не му окажат помощ¹². На обезщетяване, поради непозволено увреждане, подлежат и разходите, направени във връзка с погребението на пострадалия, когато смъртта му е предизвикана от извършения деликт: „Обстоятелството, че майката, погребвайки сина си, е изпълнила един свой нравствен дълг не е основание за приемане претенцията ѝ - за обезвреда на причинените имуществени вреди, за неоснователна. На репарирание подлежат всички реално претърпени вреди, които са пряка и непосредствена последица от деликта. Няма спор, че смъртта е настъпила вследствие процесното произшествие и сторените разходи за погребение на починалия са непосредствена последица от деликта. Същите следва да се възстановят след коригиране, съгласно приетия процент съпричиняване“.

Наред със случаите, в които съдебната практика разпознава съществуването на нравствен дълг, следва да бъдат посочени и някои хипотези, в които *не е Такъв*. Така, например *даването на издръжка по чл. 227, ал. 1, т. 3 ЗЗД* (при настъпила нужда от такава за дарителя) не е изпълнение на нравствен дълг, а изпълнение на правно задължение, възникващо по силата на договора за дарение¹³. Именно поради това, даденото в изпълнение на това задължение (предоставената издръжка) ще подлежи на връщане при отмяна на дарението, поради отпаднало основание (чл. 55, ал. 1, предл. 3 ЗЗД).

Не е налице изпълнение на нравствен дълг и в случаите на *водене на чужда работа без натоварване* (чл. 60 ЗЗД), например при оказване на помощ/спасяване на човек или на имущество. Изпълнение на нравствен

¹² Вж. цитираното по-горе Решение № 51 от 16.X.1974 г. по н. д. № 43/74 г., ОСНК.

¹³ Подробно за аргументирането на тази теза вж. *Ставру, Ст.* Алеаторност при договора за дарение. - Във: Ставру, Ст., Д. Недев, М. Димитров. Алеаторността на договорите в българското гражданско право. С., 2013.

дълг би могло да бъде самото поемане на чуждата работа – предприемането на нейното управление, без да е налице натоварване, но не и последващото водене – самото управление на така поетата чужда работа. Последното е изпълнение на правно задължение, следващо от поемането на чуждата работа. Съгласно чл. 60 ЗЗД: „Който предприеме управлението на работа, за която знае, че е чужда, без да е натоварен, е длъжен да се грижи за нея, докато заинтересуваният може да я поеме”. Веднъж поето в изпълнение на нравствен дълг, управлението на чуждата работа става правно задължение, което следва да се изпълнява добре и в интерес на съответното лице, включително, като се извършват разходите, необходими за това управление. Поради това при извършването на такива, законът изисква те да бъдат обезщетени от доминуса¹⁴ и заплатени в полза на гестора¹⁵ (при условията по чл. 61 ЗЗД¹⁶). Задължение за обезщетяване на направените от гестора разходи е изискване на закона, представляващо насрещно задължение по едно извъндоговорно правоотношение, възникнало в резултат от поемането на чужда работа (включително в изпълнение на нравствен дълг), а не за връщане на нещо, дадено без правно основание. Наличието на правоотношение между гестора и доминуса, макар и извъндоговорно (уредено от разпоредбите на чл. 60-62 ЗЗД), е основание за получаването от доминуса на благоприятните резултати от управлението, поради което гесторът не разполага с кондикционните искания по чл. 55 ЗЗД. Това, с което той разполага, е искане за обезщетяване на направените от него разходи по гестията, което представлява искане за реално изпълнение на задължението на доминуса, възникнало по силата на чл. 61 ЗЗД като част от съдържанието на извъндоговорното правоотношение на гестия, а не искане за връщане на нещо, получено от доминуса без правно основание, каквато е хипотезата на чл. 55 ЗЗД.

3. Значението на грешката, мотива и намерението при изпълнението на нравствен дълг

Допълнителен въпрос при прилагането на чл. 55, ал. 2 ЗЗД се поставя във връзка с изискването изпълнението на нравствения дълг да бъде съзнателно. Нравственият дълг е обективно съществуващ дълг, който

¹⁴ Заинтересованият, „собственикът“ на работата.

¹⁵ Управителят на чужда работа без възлагане.

¹⁶ Съгласно чл. 61, ал. 1 ЗЗД, ако работата е била предприета уместно и е била добре управлявана в чужд интерес, заинтересуваният е длъжен да изпълни задълженията, сключени от негово име, да обезщети управителя на работата за личните задължения, които той е поел и да му върне необходимите и полезни разноски заедно с лихвите от деня на изразходването им.

не се определя като такъв от отношението на лицето към него. За да е налице *нравствен* дълг не е необходимо лицето, което го изпълнява да възприема дълга като нравствен. Съответно, наличието на такова възприемане не е достатъчно изпълнението от лицето дълг да бъде квалифициран като нравствен (*субективен критерий*). Дали е налице се определя от установените в обществото морални правила, съществуващи независимо от субективното отношение на лицата към тях и към осъществяването в конкретния случай поведение (*обективен критерий*). За обективния характер на нравствения дълг свидетелства Решение № 901 от 23.IV.1970 г. на ВС по гр. д. № 581/70 г., II г. о., в което се изключва възможността за постигане на спогодба по нравствени задължения, в конкретния случай – по повод упражняването на родителските права: „Отношенията между родители и деца, според СК, са отношения на нравствен и правен дълг. Родителските права са строго лични, свойствени на родителя и неотлъчни от неговата личност, поради което те не могат да бъдат обект на каквато и да било сделка. Законът създава родителските права изключително в интерес на децата. Правоотношението, което законът създава между родителите и децата, не може да се изясни с принципите на гражданското право. Същественото за това правоотношение е, че правото на родителя не се свързва с определено задължение на делото, т. е. то няма двустранен характер. С оглед на това, спогодбата относно това, кой от двамата родители ще упражнява родителските права, не е задължителна за съда.“ Нравствените задължения не подлежат на договаряне, а следват от установените в обществото правила за добро и зло, за правилно и неправилно, за справедливо и несправедливо. Става въпрос за обективно съществуващи правила, които макар и да не са изрично формулирани в правен текст, регулират отношенията между хората и се прилагат със специфичните за морала средства за въздействие.

Именно поради обективния характер на нравствения дълг, наличието на *грешка в преценката на лицето за съществуването на такъв*, който не съществува, ще води до неприложимостта на чл. 55, ал. 2 ЗЗД. Даденото при допуснатата грешка в преценката за съществуването на нравствен дълг ще подлежи на връщане като дадено без правно основание. След като липсва нравствено задължение, което да служи като основание за получаване на даденото, то полученото е без основание и подлежи на връщане (чл. 55, ал. 1, предл. 1 ЗЗД).

Специфика разкрива *погрешното даване като нравствен дълг на издръжка в полза на дете без установен произход*, за което даващият

издръжката смята, че е негово биологично дете. Даването на издръжка от мъж на дете без установено бащинство, за което смята, че е негово дете, се приема за изпълнение на нравствен дълг, който попада в приложното поле на чл. 55, ал. 2 ЗЗД. Възможно е, обаче, след изтичането на определен период от време, през който мъжът е давал издръжка, да се установи, че той е грешал в предположението си, че детето, на което издръжката е била изплащана, е негово биологично. В този случай се поставя въпросът може ли мъжът да поиска обратно от детето дадената по погрешка издръжка?

При условие, че липсва нравствен дълг за даване на издръжка между лица, които не са в биологична родствена връзка, разпоредбата на чл. 55, ал. 2 ЗЗД не би могла да намери приложение, поради което претенцията за връщане на даденото не би могла да бъде блокирана с възражение за съществуването на нравствен дълг. Даването на издръжка на нуждаещо се от такава дете винаги е положително оценявано от морала поведение¹⁷, но от юридическа гледна точка, за настъпването на валидно имуществено размястване е необходимо дарствено намерение (*donandi causa*) или съзнателно изпълнение на обективно съществуващ нравствен дълг (чл. 55, ал. 2 ЗЗД). След като даващият не е изпълнявал свой нравствен дълг (такъв обективно не е съществувал) и не е имал намерение да надари получаващия издръжката (субективно не е съществувала такава воля), то имущественото размястване не е оправдано. За настъпилото такова липсва основание по смисъла на чл. 55, ал. 1, предл. 1 ЗЗД. Погрешното убеждение на даващия издръжката, че изпълнява обективно несъществуващ за него нравствен дълг, не е основание за настъпилото имуществено размястване¹⁸.

---

¹⁷ Даването от едно лице на издръжка в полза на дете, което не е свързано с това лице с биологична (генетична) връзка, би могло да бъде проява на добродетелност, но не и изпълнение на морално изискване (дълг). Извеждането на подобно изискване като нравствен дълг би било хипотеза, при която се дължи невъзможното, тъй като е непосилно всеки мъж да дава издръжка на всички деца, които се нуждаят от такава. При установяването на допуснатата грешка относно съществуването на нравствен дълг, от солвенсът и от неговата морална преценка ще зависи дали той ще поиска обратно дадената от него издръжка или ще се откаже от кондикционната си претенция. Става въпрос за акт, който се поощрява морално, а не се изисква като нравствен дълг. Поради и решението дали ще се запази имущественият ефект от допуснатата грешка ще зависи от далото издръжката лице. От юридическа гледна точка, това би могло да се постигне чрез отказ от възникналото право на кондикционна претенция.

¹⁸ Би могло да се възрази и с аргумента, че мъжът е следвало да прояви по-голяма и в крайна сметка достатъчна грижа, за да провери дали детето е негово (аргумент от предвидените последици при допуснатата грешка, довела до унищожаване на договора по чл. 28, ал. 3 ЗЗД). Но съществува ли такова задължение за мъжа да проверява дали е биологичен баща на дете, за което предполага, че е негово? Може ли да се говори за "добросъвестност" при изпълнение на нравствен дълг, аналогична на тази при преговорите и сключването на един договор? Трябва ли

Ако обаче детето се е нуждаело от издръжка и такава е била законно дължима от лица по чл. 140 СК, получаването ѝ не е без правно основание, поради което детето няма да дължи връщане на издръжката по чл. 55 ЗЗД. Лицето, което я е дало с погрешното убеждение, че изпълнява свой нравствен дълг, ще може да предяви иск по чл. 59 ЗЗД срещу родствениците на детето, които са задължени по закон да му дават издръжка. Причината за това е, че именно те са се обогатили от даденото на детето, като са спестили средствата, които е трябвало да предоставят под формата на дължима от тях издръжка¹⁹. Неоснователно се обогатява не детето, а неговите истински родители. Но тъй като претенцията по чл. 59 ЗЗД е ограничена до размера на обедняването, това, което може да се иска от тях, е размерът на издръжката, която те са могли да дадат, в зависимост от своите възможности през съответния период, за който солвенсът я е предоставял издръжката.

За да се приложи разпоредбата на чл. 55, ал. 2 ЗЗД не е достатъчно наличието на изпълнен, обективно съществуващ нравствен дълг, а и **съзнателно** осъществяване на изпълнението. В този контекст се поставя въпросът за *правното значение на мотива* при изпълнението на нравствения дълг, особено когато този мотив противоречи на морала.

Ако се върнем отново към примера с мъжа, изплащащ издръжка на своето биологично дете, бихме могли да го модифицираме като приемем, че не е допусната грешка в преценката за съществуващата между тях биологична (генетична) връзка, но още от самото начало мъжът е изпълнявал задължението си с различен, утилитаристичен и в този смисъл „безнравствен“ *мотив*, например: давал е издръжката с намерението да поискам впоследствие прехвърляне на определени права. В този случай възникват два въпроса:

- *отнема ли безнравствеността в мотива нравствения характер на дълга?* Според мен, отговорът на този въпрос е отрицателен. Дългът остава нравствен, тъй като той отговаря на установените в обществото морални критерии за това какво се дължи в определена ситуация между определени лица: морално е един баща да заплаща издръжка на своето

да изискваме от лицето да провери дали дългът, който възнамерява да изпълни, е наистина нравствен? И не опорочава ли подобна преценка, осъществена в своята прецизност и пълнота, в някаква степен самата нравственост на поведението на лицето? Струва ми се, че към изпълнението на един нравствен дълг не следва да се прилагат изискванията, предвидени от закона при сключването на юридически валиден договор. Поради това, допуснатата грешка в преценката за съществуването на нравствен дълг не би могла да бъде основание да се откаже уважаването на претенция за неоснователно обогатяване.

¹⁹ Случаят е аналогичен с изпълнението на чуждо задължение, разгледан по-горе заедно със съществуващата по въпроса съдебна практика.

дете, независимо от това, дали произходът между двамата е юридически установен;

- *отнема ли безнравствеността в мотива съзнателния характер на изпълнението?* Отговорът, според мен, отново е не. Изпълнявайки го, лицето знае, че това, което прави е правилно и дължимо от морална гледна точка. Дори и когато заплаща издръжка на детето, за да има морално/психологическо основание впоследствие да поиска от детето на свой ред нещо, мъжът изпълнява съзнателно един свой нравствен дълг. Изпълнението е съзнателно, ако лицето осъзнава, че поведението му отговаря по съдържание на съществуващ в обществото морален дълг. Без значение са мотивите, поради които лицето съзнателно съобразява поведението си с изискванията на морала (със съдържанието на нравствения дълг)²⁰.

Определящо, за да се приложи чл. 55, ал. 2 ЗЗД, е съзнаването на обстоятелството, че поведението на лицето (даването на нещо) съответства на съдържанието на съществуващ (разпознат) в обществото нравствен дълг. Мотивът е без значение. Съзнанието за нравствен дълг следва да се отграничава и от *намерението* на даващия. Изпълнението на нравствен дълг не е равнозначно на *дарствено намерение*²¹. Наличието на нравствен дълг може да е част от мотивацията за извършване на дарението²², но не е основанието за неговото извършване. Дареното е дадено на правно основание, каквото е дарственото намерение на дарителя, споделено от дарения при сключването на договора. Именно поради това, че дареното е дадено на правно основание (чл. 225 ЗЗД), а не защото е дадено съзнателно в изпълнение на нравствен дълг (чл. 55, ал. 2 ЗЗД), то няма да подлежи на връщане. Този извод е валиден и в случаите на възнаградително дарение. Обстоятелството, че едно поведение е морално препоръчително (извършването му свидетелства за моралните качества на извършителя и се поощрява от моралната общност) не го прави нравствено задължително (неизвършването му не свидетелства за

²⁰ Безнравствеността на мотива е без значение при гестията. Без значение е какви са подбудите ми, за да спасява имуществото на определен човек (например, за да ме възнагради, защото зная, че е платежоспособен); за да участвам в погасяването на един пожар (например правя го, не защото съм природозащитник, а защото съм дървосекач и бих искал впоследствие да отсека незаконно дърветата, които не искам да са обгорели от огъня).

²¹ За приемането, че [д]аденото в изпълнение на нравствен дълг е дадено с дарствена цел“, вж. *Сукарева, Зл.* Облигационно право. Извъндоговорни облигационни отношения. С., 1998, с. 59. За алтернативното разглеждане на изпълнението на нравствен дълг и договора за дарение, но в контекста на чл. 59 ЗЗД, вж. *Големинов, Ч.* Гражданскоправни източници на задължения. С., 2011, с. 159.

²² Вж. например Решение № 1077 от 28.VI.1994 г. по гр. д. № 922/94 г., IV г. о., ВС.